

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

ΔΟΚΙΜΕΣ

Ε' ΕΚΔΟΣΗ

Δεύτερος τόμος
(1948 - 1971)

ΙΚΑΡΟΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΗ ΣΤΟΚΧΟΛΜΗ¹

ΤΟΥΤΗ τὴν ὥρα αἰσθάνομαι πὼς εἶμαι ὁ ἴδιος μιὰ ἀντίφαση. Ἀλήθεια, ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία ἔκρινε πὼς ἡ προσπάθειά μου σὲ μιὰ γλώσσα περιλάλητη ἐπὶ αἰῶνες, ἀλλὰ στὴν παρούσα μορφή της περιορισμένη, ἄξιζε αὐτὴ τὴν ὑψηλὴ διάκριση. Θέλησε νὰ τιμήσει τὴ γλώσσα μου, καὶ νὰ — ἐκφράζω τώρα τὶς εὐχαριστίες μου σὲ ξένη γλώσσα. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσετε τὴ συγγνώμη ποὺ ζητῶ πρῶτα - πρῶτα ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου.

Ἀνήκω σὲ μιὰ χώρα μικρή. Ἐνα πέτρινο ἀκρωτήριο στὴ Μεσόγειο, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλο ἀγαθὸ παρὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ του, τὴ θάλασσα, καὶ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου. Εἶναι μικρὸς ὁ τόπος μας, ἀλλὰ ἡ παράδοσή του εἶναι τεράστια καὶ τὸ πράγμα ποὺ τὴ χαρακτηρίζει εἶναι ὅτι μᾶς παραδόθηκε χωρὶς διακοπή. Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα δὲν ἔπαψε ποτέ της νὰ μιλιέται. Δέχτηκε τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ δέχεται καθετὶ ζωντανό, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Ἄλλο χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς παράδοσης εἶναι ἡ ἀγάπη της γιὰ τὴν ἀνθρωπιά· κανόνας της εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Στὴν ἀρχαία τραγωδία, τὴν ὀργανωμένη μὲ τόση ἀκρίβεια, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ξεπερνᾷ τὸ μέτρο, πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ ἀπὸ τὶς Ἑρινύες. Ὁ ἴδιος νόμος ἰσχύει καὶ ὅταν ἀκόμη πρόκειται γιὰ φυσικὰ φαινόμενα: «Ἡλιος οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα» λέει ὁ Ἡράκλειτος «εἰ δὲ μή, Ἑρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν».

Συλλογίζομαι πὼς δὲν ἀποκλείεται ὁλωσδιόλου νὰ ὠφεληθεῖ ἓνας σύγχρονος ἐπιστήμων, ἂν στοχαστεῖ

τοῦτο τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Ἰωνα φιλοσόφου. Ὅσο γιὰ μένα συγκινοῦμαι παρατηρώντας πὼς ἡ συνείδηση τῆς δικαιοσύνης εἶχε τόσο πολὺ διαποτίσει τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ, ὥστε νὰ γίνει κανόνας καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς διδασκάλους μου, τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα, γράφει: «...θὰ χαθοῦμε γιὰτὶ ἀδικήσαμε...».¹ Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀγράμματος· εἶχε μάθει νὰ γράφει στὰ τριάντα πέντε χρόνια τῆς ἡλικίας του. Ἀλλὰ στὴν Ἑλλάδα τῶν ἡμερῶν μας, ἡ προφορικὴ παράδοση πηγαίνει μακριὰ στὰ περασμένα ὅσο καὶ ἡ γραπτὴ. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ποίηση. Εἶναι γιὰ μένα σημαντικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Σουηδία θέλησε νὰ τιμήσει καὶ τούτῃ τὴν ποίηση καὶ ὅλη τὴν ποίηση γενικά, ἀκόμη καὶ ὅταν ἀναβρῦζει ἀνάμεσα σ' ἓνα λαὸ περιορισμένο. Γιὰτὶ πιστεύω πὼς τοῦτος ὁ σύγχρονος κόσμος ὅπου ζοῦμε, ὁ τυραννισμένος ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀνησυχία, τὴ χρειάζεται τὴν ποίηση. Ἡ ποίηση ἔχει τὶς ρίζες τῆς στὴν ἀνθρώπινη ἀνάσα— καὶ τί θὰ γινόμασταν ἂν ἡ πνοή μας λιγότευε; Εἶναι μιὰ πράξη ἐμπιστοσύνης — κι ἓνας Θεὸς τὸ ξέρεи ἂν τὰ δεινὰ μας δὲν τὰ χρωστᾶμε στὴ στέρηση ἐμπιστοσύνης.

Παρατήρησαν, τὸν περασμένο χρόνο γύρω ἀπὸ τοῦτο τὸ τραπέζι, τὴν πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς ἀνακαλύψεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης καὶ στὴ λογοτεχνία· παρατήρησαν πὼς ἀνάμεσα σ' ἓνα ἀρχαῖο ἑλληνικὸ δράμα καὶ ἓνα σημερινό, ἡ διαφορὰ εἶναι λίγη. Ναί, ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲ μοιάζει νὰ ἔχει ἀλλάξει βασιικά. Καὶ πρέπει νὰ προσθέσω πὼς νιώθει πάντα τὴν ἀνάγκη ν' ἀκούει τούτῃ τὴν ἀνθρώπινη φωνὴ ποὺ ὀνομάζουμε ποίηση. Αὐτὴ τὴ φωνὴ ποὺ κινδυνεύει νὰ σβήσῃ κάθε στιγμὴ ἀπὸ στέρηση ἀγάπης καὶ ὀλοένα ξαναγεννιέται. Κυνηγημένη, ξέρεи ποῦ νὰ ἔβρει καταφύγιο·

ἀπαρνημένη, ἔχει τὸ ἐνστικτο νὰ πάει νὰ ριζώσει στοὺς
 πιὸ ἀπροσδόκητους τόπους. Γι' αὐτὴ δὲν ὑπάρχουν με-
 γάλα καὶ μικρὰ μέρη τοῦ κόσμου. Τὸ βασίλειό της εἶναι
 στὶς καρδιᾶς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς. Ἔχει τὴ χάρη
 ν' ἀποφεύγει πάντα τὴ συνήθεια, αὐτὴ τὴ βιομηχανία.
 Χρωστῶ τὴν εὐγνωμοσύνη μου στὴ Σουηδικὴ Ἀκαδη-
 μία ποὺ ἔνιωσε αὐτὰ τὰ πράγματα· ποὺ ἔνιωσε πὼς οἱ
 γλωσσες, οἱ λεγόμενες περιορισμένης χρήσης, δὲν πρέπει
 νὰ καταντοῦν φράχτες ὅπου πνίγεται ὁ παλμὸς τῆς ἀν-
 θρώπινης καρδιᾶς· ποὺ ἔγινε ἓνας Ἀρειὸς Πάγος ἱκανός:

νὰ κρίνει μὲ ἀλήθεια ἐπίσημη τὴν ἄδικη μοίρα τῆς
 ζωῆς,

γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν Σέλλεϋ, τὸν ἐμπνευστή, καθὼς μᾶς
 λένε, τοῦ Ἀλφρέδου Νομπέλ, αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ
 μπόρεσε νὰ ἐξαγοράσει τὴν ἀναπόφευκτη βία μὲ τὴ με-
 γαλοσύνη τῆς καρδιᾶς του.

Σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, ποὺ ὁλοένα στενεύει, ὁ καθένας
 μας χρειάζεται ὅλους τοὺς ἄλλους. Πρέπει ν' ἀναζητή-
 σουμε τὸν ἄνθρωπο, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεται.

Ὅταν, στὸ δρόμο τῆς Θήβας, ὁ Οἰδίπους συνάντησε
 τὴ Σφίγγα, κι αὐτὴ τοῦ ἔθεσε τὸ αἶνιγμά της, ἡ ἀπό-
 κρισή του ἦταν: ὁ ἄνθρωπος. Τούτῃ ἡ ἀπλὴ λέξη χάλασε
 τὸ τέρας. Ἔχουμε πολλὰ τέρατα νὰ καταστρέψουμε.
 Ἄς συλλογιστοῦμε τὴν ἀπόκριση τοῦ Οἰδίποδα.¹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Οἱ πρόσθετες σημειώσεις στὴ β' ἔκδοση καὶ σὲ τούτη, καθὼς καὶ οἱ προσθήκες σὲ παλιὰς σημειώσεις, σημαδεύονται μ' ἕναν ἀστερίσκο. [Ἐπίσης, μὲ γωνιώδεις παρενθέσεις σημειώνονται οἱ λεκτικὲς παρεμβάσεις τοῦ Σεφέρη σὲ παραθέματα τρίτων, ἐνῶ οἱ παρεμβάσεις τοῦ ἐπιμελητῆ δηλώνονται μὲ ἀγκύλες. Οἱ ἀριθμοὶ στὸ περιθώριο δείχνουν σὲ ποιά σελίδα τούτου τοῦ τόμου ἀντιστοιχεῖ ἡ κάθε σημείωση.]

..... σελίδες 360-362

- 159 1. Δημοσιεύεται, καθὼς καὶ τὸ ἀκόλουθο κείμενο, μὲ τὴν ἑλληνικὴ μορφή του γιὰ λόγους ἀκριβολογίας. Ὅταν στὶς 24 Ὀκτωβρίου 1963, νωρὶς μετὰ τὸ μεσημέρι, κυκλοφόρησε ἡ εἵδηση τῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νομπέλ, ἔδωσα στὸν τύπο τὰ ἀκόλουθα:
- «Διαλέγοντας ἕναν Ἕλληνα ποιητὴ γιὰ τὸ βραβεῖο Νομπέλ, νομίζω πὼς ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία θέλησε νὰ ἐκδηλώσει τὴν ἀλληλεγγύη της μὲ τὴ ζωντανή πνευματικὴ Ἑλλάδα. Ἐννοῶ: αὐτὴ τὴν

Ἑλλάδα γιὰ τὴν ὁποία τόσες γενεές ἀγωνίστηκαν προσπαθώντας νὰ κρατήσουν ὅ,τι ζωντανὸ ἀπὸ τὴ μακριὰ παράδοσή της. Νομίζω ἀκόμη ὅτι ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία θέλησε νὰ δείξει πὼς ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότητα χρειάζεται καὶ τὴν ποίηση — κάθε λαοῦ — καὶ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα».

1. Μακρυγιάννης, Β', σελ. 24.

160

1. [Σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς πίνακες περιεχομένων γιὰ τὴν γ' ἔκδοση 161
τῶν *Δοκιμῶν*, ὁ Σεφέρης σημειώνει: «Ὁμιλία (μικρὴ) Νομπέλ —
ἴσως καὶ τέλος μεγάλῃς (Οὔτις)», ἐννοώντας ἀντίστοιχα τὴν σύν-
τομη ὁμιλία τοῦ τῆς 10ῃς Δεκεμβρίου 1963, στὸ ἐπίσημο δεῖπνο
ποὺ δόθηκε στὸ Δημαρχεῖο τῆς Στοκχόλμης μετὰ τὴν τελετὴ τῆς
ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νομπέλ, καὶ τὴν διάλεξιν ποὺ ἔδωσε στὴν
Σουηδικὴ Ἀκαδημία τὸ ἀπόγευμα τῆς 11ῃς Δεκεμβρίου. Καὶ τὰ
δύο κείμενα γράφηκαν ἀπευθείας στὰ γαλλικά· τὸ πρῶτο δημοσιεύ-
εται ἐδῶ μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν ἴδιον τοῦ δεύτερου ἑλληνικὴ μετά-
φραση δὲν βρῆκα ἄλλην ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔκανα ἐγὼ καὶ πού, θεω-
ρημένη πρόχειρα ἀπὸ τὸν Σεφέρη, δημοσιεύτηκε στὸν *Ταχυδρόμο*
τῆς 14ῃς Δεκεμβρίου 1963. Παραθέτω τὶς δυὸ τελευταῖες παραγρά-
φους, ξανακοιταγμένες τώρα σὲ ἀντιβολὴ μὲ τὸ ὀριστικὸ γαλλικὸ
κείμενο στὴν ἔκδοση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν (Georges
Séferis, *Discours de Stockholm*, 1964):

«Τέλος, δὲ σᾶς μίλησα γιὰ τὴ γενιὰ ποὺ ἦρθε ὕστερα ἀπὸ μᾶς,
γιὰ ἐκείνην ποὺ τὰ παιδικὰ ἢ τὰ ἐφηβικά της χρόνια τραυματίστη-
καν στὰ χρόνια τοῦ τελευταίου πολέμου. Ἀσφαλῶς ἔχει καινούρ-
για προβλήματα καὶ ἄλλη προοπτικὴ: ἡ Ἑλλάδα ἐκβιομηχανίζεται
ὅλο καὶ περισσότερο. Τὰ ἔθνη ὅλο καὶ πλησιάζουν ἀναμεταξύ τους.
Ὁ κόσμος ἀλλάζει. Οἱ κινήσεις τοῦ ὅσο πᾶνε καὶ ἐπιταχύνονται.
Θὰ ἴλεγε κανεὶς πὼς τὸ χαρακτηριστικὸ του εἶναι νὰ δείχνει ἀβύσ-
σους εἴτε μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ εἴτε μέσα στὸ σύμπαν. Ἡ
ἐννοια τῆς διάρκειας ἔχει ἀλλάξει. Εἶναι μιὰ νεότης πονεμένη καὶ
ἀνήσυχη. Συναισθάνομαι τὶς δυσκολίες της, ποὺ ἄλλωστε δὲν ἀπέ-
χουν πολὺ ἀπὸ τὶς δικές μας. Ἕνας μεγάλος πρωτοπόρος τῆς ἐλευ-
θερίας μας, ὁ Ρήγας, δίδασκε: “Ὁποῖος ἐλεύθερα συλλογᾶται, συλ-
λογᾶται καλᾶ”. Θὰ ἤθελα νὰ εὐχηθῶ στοὺς νέους μας νὰ στοχά-
ζονται ταυτόχρονα καὶ τὸ ρητὸ ποὺ εἶναι χαραγμένο στὸ ἀνώφλι

τοῦ πανεπιστημίου σας τῆς Οὐψάλας: “Νὰ σκέφτεσαι ἐλεύθερα εἶναι σπουδαῖο· νὰ σκέφτεσαι δίκαια, ἀκόμα πιὸ σπουδαῖο”.

»Τελείωσα. Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ὑπομονή σας. Σᾶς εὐχαριστῶ ἐπίσης γιατίι ἡ “γενναιοφροσύνη τῆς Σουηδίας” μοῦ ἐπιτρέπει νὰ νιώσω, ἐπιτέλους, πὼς εἶμαι *κανείς*. Θέλω νὰ πῶ: μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἔδινε ὁ Ὀδυσσεύς, ὅταν ἀποκρινόταν στὸν κύκλωπα Πολύφημο “Οὔτις” — *κανείς*, μέσα στὴ μυστηριώδη αὐτὴ ροή, τὴν Ἑλλάδα.»]

Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης

Αναδημοσίευση ΑΠΑΝ

(Αρχεῖο τῆς Πολιτιστικῆς Εταιρείας Πανόραμα) apan.gr